

ELÄMÄÄ OMILLAAN

Nimimerkki: Sisukas ämmä

Lapsuus

Kaikki alkoi 10.8.1952 Jyväskylän synnytyslaitoksella. Halusin tulla maailmaan vasta kolme päivää myöhemmin. Muutama minuutti ennen syntymääni kaikki näytti olevan kunnossa, mutta synnyttyäni en hengittänyt enkä itkenyt; aivoni eivät saaneet happea ja niihin tuli vaurioita. Kätilö ei uskaltanut herättää yläkerrassa nukkuvaa lääkäriä ajoissa, ja jouduin happikaappiin.

Lapsuuteeni kuuluivat hoidot Lastenlinnassa professori Arvo Ylpön johdolla. Ne aloitettiin, kun olin kaksi- ja puolivuotias, ja ne kestivät puoli vuotta. Siitä ajasta muistan, että minulla oli koti-ikävä. Siellä yritettiin opettaa minua kävelemään. En pystynyt kävelemään edes kainalosauvojen kanssa, koska minulla oli niin paljon pakkoliikkeitä. 3,5-vuotiaana pääsin uudelleen Lastenlinna hoitojaksolle, jonka jälkeen päädyttiin tulokseen, että en koskaan tule kävelemään. Liikuin konttaamalla. Konttasin pihallakin polvipaikkoineni. Myös kunnanlääkäri sanoi vanhemmilleni, että en ikinä kävele enkä juokse tai tee mitään käsilläni. Minä kuitenkin kehityin, kun voimistelin isän kanssa. Isä oli ”onneksi” sairaslomalla vuoden ja ehti jumpata kanssani. Vähin erin aloin kävellä kompuroiden noin neljän vanhana. 3–4-vuotiaana sanoin ensimmäisen sanani: kukka. Minua käytettiin puheopettajalla, mutta hän piti minua toivottamana tapauksena. Puhumaan olen kuitenkin oppinut.

Jouduin usein lääkäriin allergioitten ja monien sairastelujen vuoksi. Lisäksi kävin psykologilla ja monella muulla ammattiauttajalla, ja se kaikki piti maksaa itse. Äiti ja isä kuljettivat minua joka paikkaan junalla. Kadulla minua kuljetettiin vahvoilla rattailla. Ihmiset tuijottivat.

Mutta tässä minä olen. Olen ollut sisukas. Halusin päästä joka paikkaan terveiden lasten kanssa. Minulla on terveet nuoremmat sisarukset: sisar ja veli. Kotona minun piti tehdä samoja hommia kuin sisarustenkin – voimien mukaan. Meillä oli koti koulun opettajien asuntolassa koska äitini oli opettajana. Asuntolassa asui 20 perhettä lapsineen. Olin mukana toisten lasten joukossa kuin kuka tahansa. Yksi lapsista sanoi kerran, että hän repii minulta silmät päästä, koska olin niin erilainen, mutta toiset kuitenkin puolustivat minua.

Menin 8-vuotiaana tuttuun kansakouluun. Erityiskoulut olisivat olleet kaukana Tampereella tai Helsingissä. Minun piti oppia lukemaan ja laskemaan, kuten muidenkin, ja sitä varten vanhempani joutuivat taistelemaan kunnan kanssa. Opin heikommin kuin muut ja kävin ensimmäistä luokkaa kaksi vuotta. Tarvitsin toisen vuoden erilaisuuteni vuoksi. Opettajat olivat tuttuja, he tunsivat ja tiesivät minut. Heidän luokillaan sain sen opin, minkä tarvitsin. Meillä oli apulainen ja minä kävin syömässä kotona, koska asuin niin lähellä. Jatkoin kuudenteen luokkaan asti. Sen jälkeen äiti toi opettajilta vinon pinon ylimääräisiä kirjoja, että en jäisi muista jälkeen. Äiti järjesti niin, että saatoin opiskella kotona ja mennä eteenpäin.

Jo toisena kouluvuotena opettaja antoi käyttööni kirjoituskoneen. Minä opin vähin erin kirjoittamaan näillä huonoilla räpylöilläni. En kuitenkaan vienyt kirjoituskonetta kotoa kouluun. Kirjoituskoneeseen liittyy sellainen juoni, että pitää olla sanavarasto. Ollessani

pieni äiti keksi, että rupean kirjoittamaan mummulle ja papalle kirjeitä, ja hauskojahan niistä tuli. Niissä oli virheitä, esimerkiksi kirjaimia puuttui, mutta vähitellen opin laittamaan kirjaimia oikeaan järjestykseen. Kirjoitin tädeille, mummoille ja muillekin. Viimeiseksi pyysin veljeä tai äitiä tarkastamaan ne ja laittamaan sanat oikein. Niin sanavarastoni karttui. Äiti keksi myös liimata kiiltokuvia vihkoon. Siitä tuli satuvihko, johon minun piti kirjoittaa tarinoita. Minä olin kaikessa niin hidas. Äiti teki paljon töitä, että sai minut innostumaan.

Vanhemmat olivat laittamassa minua moneen paikkaan, jotta saisin vaikutteita ja kehittyisin. Sopivia paikkoja oli kuitenkin vähän siihen aikaan. Äiti ja isä huomasivat kehitysvammaisten leirit. Kävin niillä paljon, ja se oli minusta inhottavaa, sillä en saanut heiltä vertaistukea. CP-vammaisen ei tunne itseään kotoisaksi kehitysvammaisten kanssa. Koulun jälkeen minut laitettiin milloin mihinkin, jotta oppisin ihmissuhdetaitoja. Tavallisen kansakoulun jälkeen en ollut kansalaiskoulussa vaan kävin kutomakoulun. Sen koulun jälkeen jäin kotiin ja keksin siellä kaikennäköisiä hommia.

15-vuotiaana aloitin mummolassa mattojen kutomisen. En päätenyt heinäpellolle enkä talleille, koska minulla oli heinänuha. Äidillä oli isän tekemät kangaspuut, ja kummitätini laittoi niihin loimet. Nautin kutomisesta. Ensimmäisestä kynnysmatosta tuli niin heikko, että peukalo meni siitä läpi, mutta pappa osti sen viidellä markalla. Olin siitä mielissäni. Taitoni karttuivat ja töitä ilmaantui. Myöhemmin olen tehnyt esimerkiksi kuultokudoksia, poppanaliinoja, pyyheliinoja, saunatakki- ja hamekankaita sekä mattoja kangaspuilla. Viisi tai kuusi puoliryijyä olen tehnyt käsin, en kangaspuilla. Mattoja tein mökillämme, mutta sitten aloin tehdä kevyempiä töitä, että hartiat eivät menisi huonoiksi.

Parhaat kannustajani ovat olleet isä ja äiti. Vanhempani ovat antaneet kaikkensa minulle ja muillekin sisaruksilleni. Elämä on ollut rikasta. On ihanaa, että olen saanut kasvaa omassa kodissa enkä laitoksessa. Itsenäistymiseni ei ollut perheelleni itsestänselvyyttä, mutta senkin aika koitti.

Aikuiselämää

30-vuotiaana muutin palvelukotiin. Vasta silloin alkoi nuoruus. Se oli hurja muutos. Vapaus lisääntyi. Sain olla siellä yksin ja aloittaa uuden elämän. Isä ja äiti jäivät vanhaan kotiin kaksistaan. Sisarukseni olivat menneet naimisiin ja muuttaneet kotoa jo aiemmin. Palvelukodissa meitä oli neljä CP-vammaista. Tulin itseni ja muiden asukkaiden kanssa toimeen, ja kaikki sujui hienosti. Vain tukkani kanssa en pärjännyt, sillä en oikein tahtonut onnistua pesemään päätäni. Nolotti saunomisen jälkeen pyytää avustajia pesemään tukkaa, mutta senkin asian opin sisullani.

Palvelukodissa opin käymään pankissa ja kaupassa ja suhtautumaan kaikenlaisiin vieraisiin ihmisiin. Kävelin pitkiä matkoja, että en joutuisi pyörätuoliin. Pienestä pitäen minulle oli sanottu, että mitä enemmän harjoittelen kävelyä ja rasitan itseäni, sitä paremmin pysyn pystyssä. Palvelukodissa asuessani pääsin Keski-Euroopan-matkalle. Se oli järjestetty seurakunnan nuorille, ja majoitus tapahtui teltoissa; se oli senaikainen camping-matka. Matkustimme omalla bussilla muun muassa Saksassa, Sveitsissä ja Hollannissa.

Palvelukodin aika oli elämässäni tärkeä välivaihe, jonka aikana sain opetella entistä itsenäisempää elämistä ja vastuunkantamista omasta elämästäni. Viiden vuoden kuluttua tuli hetki astua taas eteenpäin, uuteen elämänvaiheeseen.

Hattulassa, Moijalan kurssilla sain harjoitella asumista aivan yksin. Olin onnellinen, että sain avata oven omalla avaimellani eikä minun tarvinnut kertoa kenellekään, mihin lähdin. Keväällä 1987 löysin yllättäen ystävän avulla mukavan kerrostaloasunnon, johon muutin Moijalan kurssin jälkeen. Nautin elämästäni joka ilta ja joka aamu: oli oma tupa ja oma lupa. Tilasin Kotiliesi-lehden ja sen kautta leivontakirjan, jonka ohjeiden mukaan aloin leipoa pullaa. Kylli-kummin ohjeiden mukaan taas leivoin Hanna-tädin kakkuja. Se oli kivaa ja rentouttavaa. Sain itse pellit ulos uunista. Lämmin pulla tuoksui ja maistui!

Koko aikuiselämäni olen pyrkinyt tekemään töitä kuten muutkin. Muutaman vuoden olin töissä kurssikeskuksen keittiöllä laittamassa astioita koneeseen, mutta se oli hankalaa näillä käsillä, joita joskus kutsun räpylöiksi. Usein työpaikoilla kuvitellaan, että CP-vammaiset ovat myös kehitysvammaisia. Koen sen loukkaavaksi. Sehän ei läheskään aina pidä paikkaansa. Sellaisessa työpaikassa en ole tahtonut olla töissä. Kerran kesäkuun lopussa otin työtuvalta hollannikkaani, tyhjensin komeroni ja päätin, että en enää ikinä tule tähän työpaikkaan. En saanut edes myöhemmin kerrottua syytä lähtöni. Niin jäin kotiin ja aloin mietiskellä ja katsella muita töitä.

Minulla oli tuttava, joka kävi juttelemassa vammaisten kanssa ja auttamassa heitä. Ehdotin hänelle, että voisimme yhdessä hankkia minulle työpaikan, sillä työtuvassa en voinut olla tyytyväinen itseäni. Hän kyseli kunnasta paikkoja, mutta siellä sanottiin, että vammaiset eivät pysty tekemään mitään. Tuttavani oli ollut opiskeluaikanaan vanhustenkodissa mummoja hoitamassa, joten hän kysäisi sieltä, otettaisiinko sinne vammaista, joka haluaisi tulla töihin vapaaehtoisesti, jos vain jotakin sopivaa työtä löytyisi. Pääsin sinne ja työskentelin siellä kolme päivää viikossa, sillä minulla oli kuntosali yhtenä päivänä ja jotain muuta toisena päivänä. Ensin oli kolme viikkoa tutustumista ja harjoittelua. Henkilökunnan ja siivoojien kesken pohdimme, mitä työtä voisin tehdä. Siivoojat ehdottivat, että voisin auttaa heitä ja pestä vessat. Se sopi henkilökunnalle, sosiaalityöntekijälle, siivoojille ja minulle. Siivoojat opettivat, miten työ tehdään, ja olivat tukena. Pian työskentelin neljänä päivänä viikossa, ja kivaa oli. Oli ihanaa päästä pirtistä pois muutamaksi tunniksi. Olin halunnut tehdä viisipäiväistäkin viikkoa, mutta siihen ei suostuttu.

Vanhukset odottivat minua, ja jos minua ei kuulunut, he kysivät hoitajilta, missä Terhi on? Keskustelin vanhusten kanssa ja kuuntelin heidän tarinoitaan työn lomassa. Kutsuin itseäni ”vessapsykologiksi”. Se oli antoisaa puolin ja toisin. Niin pesin vessoja yhdeksän vuotta. Pitää vain huumorilla elää. Huumorinkukka se ihanin on.

Elämän tarkoitusta etsimässä

Elämäni on ollut mielenkiintoista. Olin monena kesänä kansainvälisellä työleirillä, jossa osallistujat olivat terveitä aikuisia ihmisiä eri maista. Meitä oli muutama CP-vammaisen mukana, ja me teimme sitä, mitä pystyimme: tiskausta, ruuanlaittoa, heinientekoa, kitkemistä ja lampaiden sekä hevosten hoitamista. Oli mukavaa, että vammaiset otettiin samalla tavalla mukaan kuin muut.

Nyt alan olla sellainen, että minulla ei ole enää intoa mennä minnekään vaan jään yksin kotiin happanemaan. Se on keljua. Joskus minua ihmetyttää, mikä tarkoitus minulla elämässäni on. Tarvitsen apua, mutta en sitä tosiaankaan saa. Äiti ja isä ovat nyt 80-vuotiaita ja sairaita, joten en voi enää turvautua heihin. He ovat antaneet paljon ja potkaisseet eteenpäin lapsuudessa ja kouluaikana, kun olin heidän kanssaan kolmekymmentä vuotta. Elämäntoivoa on ollut, mutta nyt kysyn, mikä tarkoitus tällä

elämällä on ollut. Tätä vaihetta en olisi odottanut ikinä, että ihminen heitetään mitättömäksi kokonaan. En tykkää tästä ollenkaan. Kuinka minä pärjään, kun vanhemmat ovat vanhoja, eivätkä ystävät pidä huolta? Minun pitäisi saada se, mikä kuuluu vammaiselle: huolenpito, apua, jumpat ja liikkumiset. Olen yllätynyt ja kauhistunut, kuinka huonosti ihmisestä, varsinkin vammaisista, pidetään huolta.

Tekniikka lisääntyy, mikä ei ole minusta mukavaa. Nykyään pitäisi maksaa yhä enemmän pankkikortilla, mutta minä en pysty näpyttelemään tunnuslukua kassalla. En pysty nostamaan rahaa pankin seinästä näillä räpylöillä. Sanotaan, että kännykät syrjäyttävät lankapuhelimit. Miten näillä räpylöillä käytetään sitä, avustajako pitää kännykkää korvalla? Olen ollut onnellinen siitä, että olen opetellut asioimaan kaupassa, pankissa ja vastaavissa paikoissa ja pystynyt toimimaan itsenäisesti. Nyt se itsenäisyys ollaan viemässä pois. Jos elämä menee niin vaikeaksi, en halua edes elää. En halua seurata, kun oma taitoni otetaan pois, se taito, jonka olen nuorempana saanut. Enää en voi röyhittää rintaa ja sanoa, että pystyn käymään tuolla ja tuolla yksin, sillä tarvitsen mukaan avustajan, joka tekee kaiken puolestani. Tunnusnumerot eivät kuitenkaan saisi olla toisten tiedossa, enkä voi kiireessä itse näpytellä niitä. Haluan aina tarkistaa, ja se vie aikaa. Nykyään ei pärjää, jos ei pysty toimimaan tietokoneiden kanssa. Asialle pitäisi tehdä jotain, jotta kaikki pystyisivät elämään kuin normaalit ihmiset.

Mihin tämä maailma menee? Kenelle näistä asioista pitäisi puhua? En halua vielä vain istua sängynpohjalla mutta en saa tänne ihmistä, joka auttaisi minua. Nyt täällä käy sentään jonkun verran kotipalvelua. Pystyn vielä jotenkin itse käymään asioilla: jos minulle tulee esimerkiksi leipomisen himo, käyn itse hakemassa maitoa ja hiivaa.

Tarvitsisin henkilökohtaisen avustajan, mutta en ole pystynyt itselleni sopivaa avustajaa saamaan. Pinnistelen arjessani, mutta monta kertaa tulee itku, kun olen lattiariepuna. Tuntuu, että minua ei arvosteta mitenkään. Luen tarkasti CP-lehteä, jotta saan puhtia elämään. On mielenkiintoista jutella toisten vammaisten kanssa; heiltä saan paljon ideoita. On elämänlähde, että avaa oikeassa paikassa korvansa ja pitää oman suunsa kiinni.

Kymmenen vuotta kävin kuntosalilla, kun meillä oli sellainen vammaisten työntekijä, joka tuli sinne kanssani. Kävelin sinne ja takaisin ja olin tunnin rehkimässä. Paljon tekisin vieläkin, mutta en saa kaveria. Tasapaino alkaa hoippua enkä uskalla kävellä liukkaalla. Tarvitsisin kaverin, mutta auttajia ei nykyaikana tahdo löytyä. Enää ei tule minkäänlaista kanssakäymistä terveitten kanssa. Tämä käänne tapahtui noin viisi vuotta sitten, kun jäin töistä pois. Yritin tuolloin kutsua ihmisiä luokseni juttelemaan ja kysyin, voinko osallistua heidän tekemisiinsä, mutta kaikki sanoivat, että heillä ei ole aikaa. Ystävää on hankala saada. Kukaan ei ota yhteyttä ja ala ystäväksi. Sitä minä ihmettelen. Ihmissuhteet ja positiivisuus ovat elämässä kaikkein tärkeintä, sitä kaikkein mukavinta. Elämäni on muuttunut ikäväksi. En voi yksin muuttaa tätä asiaa mitenkään, vaikka kuinka haluaisin. Olen soittanut CP-vammaisille ihmisille, pyytänyt apua ja kysynyt, miten tästä eteenpäin. Kaikki ovat olleet yhtä hölmistyneitä siitä, mitä tässä pitäisi tehdä. Maailma on muuttunut kamalaksi, sillä ihminen ei ole niin tärkeä kuin ennen oli, vammaisen tai vammaaton, sairas tai vanhus.

Olen sitä mieltä, että ihmiset ovat yhdenvertaisia. Ei vammaisuus tarkoita sitä, että hänet laitetaan palvelutaloon. Jos vammaisen pystyy elämään omassa kodissaan, hänellä on oikeus siihen. Palvelutalo ei saa olla ainoa vaihtoehto. Meillä kaikilla on oma tarkoituksemme elää. Monet terveet ovat kysyneet minulta: ”Miksi et ole hakenut kunnan palvelutaloon?” Sinnekö minun pitäisi mennä kuolemaan ja typeröitymään? Enkö saa asua omassa kodissani, vaikka olen sitä 30 vuotta harjoitellut? Meidän pitäisi saada apua myös

kodin ulkopuolelle: humppaamaan, teatteriin ja ostoksille. On merkillistä, että vammaiset pidetään vain seinien sisäpuolella.

Olen hyvin onnellinen siitä, että olen saanut elää elämäni omillani. Jos olisin ollut vanhempien kanssa, en olisi päässyt maistamaan elämän rikkauksia. Odotan, että jotakin vielä tapahtuisi, eikä elämä menisi näin hiljaisesti. Jotain saisi tapahtua, mutta en ainakaan palvelutaloon mene niin kauan, kuin järki ja jalat pelaavat.

Moni on kysynyt minulta, olenko hyväksynyt itseni. Vastaan, että olen ilman muuta: olen vammaisen ja te olette terveitä. Olen tällainen reppana, mutta minulla on samalla tavalla elämä kuin muillakin. Sitä hyväksymistä painotettiin nuoruudessa paljon. Pari vuotta olin katkera ja kyselin itseltäni, miksi siskot ja serkut ovat terveitä mutta minä en. Miksi Jumala on minut tällaiseksi luonut? Muut saavat hiihtää, luistella ja opiskella, mutta minä en saa. Sitten hyväksyin, että minä olen tämä, mikä olen. En ole näistä ajatuksistani puhunut muille vaan olen käynyt nämä taistelut itseni kanssa.

Avunsaanti

Minulla on iso kynnys avun pyytämiseen. Kukaan ei ymmärrä, miten suuri se on. Tavanomaiset keittiö- ja kotitaloushommat tuntuvat olevan vaikeita nuorille avustajille. He eivät tartu niihin itse, vaikka kotini pursuaisi sotkua. Jotenkin tuntuu, että nykyiset avustajat luulevat vammaisen olevan kuminukke leikkimökissään: ei hänen luonaan tarvitse tehdä mitään erikoista, eikä siellä tarvitse mitään oppiakaan tekemään. Palvelevuus on kadonnut. Tämä on minulle vaikeaa, sillä olen hyvin arka kehottamaan luonani käyvää avustajaa, että tee sitä ja tätä. Toivoisin, että voisimme tehdä kotitaloustöitä yhdessä.

Olen ollut sinisilmäinen uskoessani, että vammaisen avunsaanti on helppoa ja oikeudenmukaista, kun kyseessä on vaikeavammaisen ihminen. Olen kuvitellut, että apu tulee lähelle ja sitä saa, kun tarvitsee. Minulle on nuorempana vakuutettu, että kunta ”jelppaa” eteenpäin. Niin yksinkertaista avunsaanti ei kuitenkaan ole ollut. Avustajatunteja ei ole paljon, nuoret avustajat vaihtuvat usein, eivätkä he tee, mitä tarvitsisi tehdä. Kun kerron tästä eteenpäin, päättäjät eivät usko minua vaan kuuntelevat vammaispalvelun puheita, vaikka minä tietäisin tilanteestani parhaiten itse. On ollut pysähdyttävää, että ihmiset eivät välitä kysyä mitään minulta itseltäni. Siitä olen hyvin ahdistunut.

Nykyisin ei ehkä ymmärretä, että vaikeavammaisen ihminen tarvitsee koko ajan apua. Siinä vaiheessa, kun hän apua pyytää, hän on erittäin kypsä tilanteeseensa ja todella tarvitsee sitä. Olen tällä hetkellä ahdistunut tilanteestani, sillä samaan aikaan kun liikkeeni heikentyvät, avunsaanti vaikeutuu. Olen itkeskellyt yksinäni, koska käytännön asiat elämässäni eivät ole hyvin. Vaikka olen ollut huumorintajuinen ja elämänhaluinen ihminen, nyt tuntuu, että en ole minkään vertainen. Aivan kuin en olisi ihmisarvoinen tässä maailmassa vaan ei-toivottu, jota ei enää halutakaan auttaa. Eurot ovat tärkeämpiä kuin vammaisen elämä.

Vammaisen ihminen tarvitsee apua elämän loppuun saakka. Jos hänellä olisi oppimaan halukas ja ystävällinen avustaja, elämää olisi ihana elää. Vammaisen ihminen kaipaa samanlaista elämää kuin muutkin. Minunkaan kotini ei ole leikkimökki enkä minä ole nukke, vaan minulla on järki ja ajatukset kuin muillakin. Toivoisin, että meitä vammaisia pidettäisiin normaaleina ihmisinä ja että meidän kanssamme pystyttäisiin elämään, vaikka tarvitsemme toisten tukea ja apua. Haluaisin, että kaikkien vammaisten ei tarvitsisi olla laitoksissa.

Tämä asunto on ollut kotini yhdeksän vuotta, ja kaikkina kesinä parvekkeellani on ollut siniviuhkoja ja morsiushuntuja. Parveke on ollut kesäolohuoneeni. Nyt olen ollut henkisesti niin väsynyt tähän taisteluun avustamisesta, että en ole hankkinut edes kesäkukkia parvekkeelleni.

Liikunta, kuntoutus ja toimintakyky

Saan fysioterapiaa 30 kertaa ja yksilöllisiä uimiskertoja 20 kertaa vuodessa. Joskus hartioitani ja jalkojani hierotaan. Uiminen on hienoa: koko allas on minun ja avustajan, ja meillä on mukavaa. Jäsenet liikkuvat paremmin vedessä kuin kuivalla maalla. Kyllä minä kuntoutusta haluan ja haluaisin myös sellaisen ihmisen, jolla olisi minulle aikaa. Haluaisin kävellä metsässä ja risukoissa, jotta jalkoihin tulisi voimaa ja tasapainoa. Kun täytän seitsemän vuoden päästä 65 vuotta, minulta menee oikeus kuntoutukseen.

Minulla on pienapuvälineitä: simppelit apusukset, korkinavaajia, siivilä ja kuorimaveitsiä. Kuitenkin pelkään, että hienomotoriikkani heikkenee yhä. Olen havainnut, että en enää pysty niin helposti laittamaan astioita mikroon tai ottamaan niitä sieltä pois. Olin noin 50-vuotias, kun huomasin, että hienomotoriikka alkaa heiketä ja kädessä ei ole enää niin luotettavaa otetta.

Miten tällä räpylällä rikotaan kananmuna? Huomasin, että syvällä lautasella saan veitsellä kopsauttamalla munan rikki. Sitten otan kuoret pois ja kaadan munat kulhoon. Eivät terveet ihmiset tällaista ymmärrä, mutta itsensä kanssa havaitsee ja voi kokeilla eri asioita. Kun on yksin, ei kukaan naura, saa vapaasti kokeilla, meni syteen tai saveen. Pitää olla kekseliäs sen suhteen, miten kunkin vaikeuden yli pystyy menemään.

Mikään muu ei hätäännytä niin kuin tämä liikuntakyvyn muuttuminen, koska kävely alkaa heikentyä, kaatuilen ja tasapaino heikkenee. Jos kävelykyky menee, yksinolo on hyvin vaikeaa. On pakko olla sisukas. En ole jäänyt keinutuoliin odottelemaan, että toiset passaavat. Koska kerran taidan oman kävelytyylin, olen sitä tietysti käyttänytkin. Kun olin kutomakoululla ja kuljin suojatöistä, koululaiset olivat ”räksyttämässä” ja kysymässä: ”Miksi sinä kävelet noin, etkö osaa kunnolla kävellä?” Valistusta ei ole koulussa ollut, eikä sitä ole vielä tänä päivänäkään. Pihapiiristä ipanat tulevat huutamaan, ja isot ihmiset katsovat tyytyväisenä päältä. Se on hävytöntä.

Aikoinaan palvelukodissa ihmeteltiin, minkä vuoksi menen milloin minnekin, mutta minä sanoin, että meillä on vain yksi elämä, joten kaikkea pitää kokeilla ja mennä joka paikkaan. En halua vain istua keinutuolissa. Sen vuoksi herättelen toisia antamaan minulle innostusta. Hulluna pidetään tällaista ihmistä, joka aina on vaatimassa. Aina voi oppia jotakin uutta. Minä elän lapsen silmin ja uskon oppivani vielä paljon. Vaikka vanhuus lähenee, haluan koko ajan oppia uutta.